

Írta: Gerei Ákos

És a gyermekek érdeke?

Egy kisfiú története kapcsán szeretnék néhány dolgot végiggondolni a magyarországi gyermekvédelemmel kapcsolatban.

A szóban forgó események három év során játszódtak a kilencvenes évek elején. Az első szakaszban a SZETA munkatársa voltam. A középső egy év történetét utólag ismertem meg új munkahelyemen, az A. kerületi Nevelési Tanácsadóban, amikor a harmadik szakaszban ismét foglalkozni kezdtem a családdal.

Először röviden felsorolom az érintett személyeket. (Csak [megváltoztatott] keresztnevüket, ül. „cigány nevüket” fogom használni–valamennyi szereplő roma.) A kisfiú, Gero a történet kezdetén még két éves sem volt. Édesanyjának, az akkor 20 éves Marinak első gyereke, édesapja „ismeretlen”. Mari akkori élettársa (tehát nem Gero apja), a 16(!) éves Zsuva. Ica (28 éves) Zsuva nagynénje. Karcsi (29 éves) Ica élettársa („embere”, tulajdonképpen férje) akkor már kb. 15 éve. Nekik két saját gyerekük van, Tojás (13 éves fiú) és Selymes (12 éves lány).

A történettel úgy kerültem kapcsolatba, hogy 199.. tavaszán, amikor a SZETA munkatársaként dolgoztam, megkeresett Mari. Elmondta, hogy gyereket vár Zsuvától, körülbelül 2 hónap múlva fog szülni, de nincs hol / lakniuk. Ismerőstől ismerősig járnak, hol itt alszanak, hol ott. Biztos jövedelmük nincs, ő paprikát, virágot árul az aluljáróban, „uráról” úgy beszél, mint az öccséről, vagy egy nagy gyerekről: most fejezte be a negyedik osztályt az „esti iskolában” (dolgozók általános iskolája), szeretné, ha elmenne valahova dolgozni. Mari, egy vidéki városban, Sz-ben élt korábban (a családja most is), a szüleihez nem mehet. Zsuvát pedig kitagadta az: anyja, aki második házasságában él – de azért a fiú kapott 110 ezer Ft-ot, hogy „vegyenek maguknak házat”, ehhez kéri a segítségemet. Ez az összeg kevésnek tűnt bármilyen legális megoldáshoz. Akkor éppen Icaéknál laktak (tehát Zsuva nagynénjénél), akiket addig nem ismertem. A helyzet tisztázása végett felkerestem őket. Akkor derült ki, hogy Marinak van már egy kétéves fia, Gero, aki egy előző kapcsolatából származik, és akiről eddig említést sem tett. Úgy tűnt, hogy ez a gyerek (is) terhére van Marinak.

De a segítségemet nem (ezzel) a gyerekekkel kapcsolatban kérték. A lakásügyben (amit problémaként jeleztek) végül is nem tudtam segíteni. Felajánlottam, hogy a SZETA albérlet (lakásbérlet) keresésében tudna segíteni, illetve hozzájárulna annak költségeihez. Ezt nem fogadták el. Ekkor rövid időre szabadságra mentem.

Utána Ica és Karcsi kerestek meg; Gero náluk van, a kisfiú anyja és Zsuva egy ismerősük lakásában lakik (amíg az börtönben ül). Elmesélték, hogy a gyerek már korábban is volt náluk néhányszor hosszabb időre. Amikor Gero féléves volt, Zsuva révén ismerték meg Marit és a kisfiút, akik nem messze laktak egy feltört lakásban. A gyereket az anyja napközben sokszor magára hagyta éhesen, a fűtetlen szobában, a saját piszkában, a csecsemő bömbölt, a fejét a falba verte. Sokszor volt kórházban, egyszer majdnem ott is hagyták. (Állítólag Mari megpróbálta a szüleiére bízni a gyereket, de ott sokan laktak a lakótelepi lakásban, és főleg nem volt, aki elvállalta volna a néhány hónapos csecsemő gondozását.) Egyszer Ica vitte el a gyerekorvoshoz a kisfiút, nem bírta tovább nézni, hogy lázasan magára hagyták.

Úgy láttam, Icaék megfelelően gondozzák a gyereket. Amikor először láttam (még az anyjával), testszerte ótvaros volt, ami immunhiányos állapotra utalt. Aztán ez eltűnt, és amíg

ismertem őt, nem is volt többé komolyabb betegsége. Úgy tűnt, szeretik; Karcsi a térdén lovagoltatta, és gyerekverseket mondott neki. Tulajdonképpen megkedvelték Gerot. (Ica valamilyen nőgyógyászati betegség miatt nem szülhetett több gyereket.) Csak abban kérték a segítségemet, hogy legalább a családi pótlékot megkapják. De ehhez azt kellett volna tudni, ki kapta korábban a pénzt, mert az ő lemondó nyilatkozatára is szükség lett volna. Karcsiék szerint nem is a gyerek anyja, hanem Mari nagynénje kapta korábban a családi pótlékot, de neki sem a nevét, sem a címét nem tudták. Mari pedig felszívódott, nem tudták, hol lakik.

Eléggé tanácstalan voltam. Nem éreztem feladatomban, hogy értesítsem a hivatalos szerveket (gyámhatóság?, GYIVI?, védőnő?; egyébként is, ki az illetékes – ugyanis Marinak, így a gyereknek is, C. kerületi /fiktív/ állandó bejelentett lakcíme volt, Karcsiék pedig az A. kerületben laktak...) – éppen most, amikor a korábbiakhoz képest már jó helyen volt a „kiskorú”, ugyanakkor nyilvánvaló volt, hogy a helyzete teljesen rendezetlen. Az akkor őt nevelő és eltartó emberekhez csak kölcsönös érzelmi szálak fűzték, semmilyen jogi aktus nem szentesítette ezt a helyzetet, még rokoni kapcsolat sem volt közöttük. Tulajdonképpen az anya, a (számunkra és a gyerek számára is) ismeretlen apa, vagy valamelyikük családja bármelyik pillanatban jelentkezhetett volna, és minden előkészítés nélkül magával vihetné volna a kisfiút. És gondozóinak is bármikor „elegük lehetett volna belőle”.

Itt egy rövid kitérőt kell tennem azzal kapcsolatban, milyen minőségben voltam én jelen a történetben. „SZETA-munkatárs”-ként dolgoztam, tulajdonképpen laikus segítőként, minden ilyen irányú előképzettség nélkül, azt a néhány fontos, de természetesen csak részproblémákra kiterjedő előadást kivéve, amit néhány régi szetás tartott. Támaszkodhattam még a korábbi esetmegbeszélésekből, illetve a saját kb. fél éves gyakorlatomból származó tapasztalatokra. Rendszerezett formában nem ismertem sem az államigazgatás, sem a gyermekvédelem szabályait, gyakorlatát, hagyományait. Nem voltak jogi, szociálpolitikai ismereteim. Nem voltam hatósági személy (bár ügyfeleim sokszor tartottak annak), felettes szervnek nem tartoztam felelősséggel, elszámolási kötelezettséggel (ez bizonyos rugalmasságot biztosított nekem), viszont az intézményeken én sem kérhettem számon semmit (amit ügyfeleim sokszor szerettek volna), legfeljebb javaslatot adhattam (amit viszont senki nem volt köteles figyelembe venni).

Karcsi és Ica egy elhanyagolt, földszintes, ötlakásos, csak cigányok által lakott külvárosi bérházban éltek. Mint kiderült, korábban Karcsi szüleinek szomszédos lakásában laktak, egy kb. 10 m²-es kamraszerű helyiségben. Már tíz éve hiába várták lakásra, amikor két évvel azelőtt, az előző bérlő távozása után elfoglalták annak szoba-konyhás, komfort nélküli (vízcsap és árnyékszék az udvaron) lakását, így a lakásosztály szemében „önkéntes beköltöző”-nek minősültek. (Amiről a lakásügyi hatóság, ennyit már én is tudtam, előszeretettel értesítést küld a gyámhatóságnak.) Mindketten kiségitő iskolába jártak (bár számomra nem tűntek értelmi fogyatékosnak), és azt sem végezték el, csak a hatodik-hetedik osztályig jutottak–15-16 éves korukban szülővé váltak. Saját-ismét csak nem értelmi fogyatékos forma gyerekeik -szintén kiségitő iskolába jártak, és megint csak nehézségeik voltak ott is. Azután (bár akkor még csak néhány hónapja) Karcsi is, Ica is „munkanélküliek”. Addig mindketten segédmunkások voltak különböző környékbeli gyárakban, bár a szüleik, rokonaik által gyakorolt aluljáró-kereskedelmet is mindvégig folytatták. A rendszerváltás után teljesen ebből, illetve különböző csere-berékből, adás-vételekből (autó, híradástechnikai cikkek, lakberendezési tárgyak) próbáltak megélni – mennyivel érdekesebb, több kreativitást, ügyességet igénylő élet, mint naphosszat egy piszkos gyárban robotolni –, hivatalos és rendszeres, fix jövedelmük viszont minimális volt.

A legalitás határán mozgó üzletelés közben valahogyan mindig tiszták tudtak maradni (a szorozatos szabálysértésektől eltekintve, amit az engedély nélküli aluljáróbeli árusítás jelentett), gyerekeiknek azonban ezt már nem tudták átadni: Tojás 13 évesen máris szipuzásba és zsebelésbe keveredett. Mindmind olyan dolgok, amelyek a hivatalok szemében nem a javukra szólnak. A vér szerinti szülőkről még kevesebb pozitívumot tudtam volna mondani: az apa ismeretlen, az anyának lakása, rendszeres jövedelme nincs, otthagya ismerőseinél a gyerekét. Az anyai nagyszülőkről semmit nem tudtam.

Közben Ica már arról beszélt, hogy örökbe szeretnék fogadni Gerot, és folyamatosan panaszkodott, hogy senkitől semmilyen anyagi segítséget nem kap azért, mert nevel egy gyereket. Azt mondtam neki, az a véleményem, hogy az örökbefogadással kapcsolatban már feltétlenül beszélnie kellene az édesanyjával, ezt a hatóságok is meg fogják kívánni, de én is szeretnék vele találkozni. Azonkívül próbáltam arról beszélni, hogy bizonytalan vagyok abban, mi lenne a gyámhatóság véleménye az ő saját családjával kapcsolatban – bármennyire is úgy gondolja ő maga, hogy fel tudja nevelni Gerot.

Icáék Mari nyomára akadtak, találkoztak vele egyszer-kétszer, de azt mondták, nem hajlandó tárgyalni velük a gyerekről. Aztán a következő hír az volt róla, hogy Bécsben letartóztatták zsebtolvajlás miatt, és az előzetes letartóztatás alatt megszülte második fiát. Közben itthon Zsuvá összeállt egy másik lánnyal. Marit mégis szabadrábra helyezték a gyerek miatt, és kiadták Magyarországnak. Budapesten, újra Zsuvával, feltörték egy üresen álló lakást a B. kerületben.

Ekkor, szeptember elején keresett meg újra Mari, mivel persze elég hamar felszólította őket a polgármesteri hivatal a lakás elhagyására. Elmentem hozzájuk. Elég jó állapotú, egyszobás, komfortos lakás volt, kevés, de jó minőségű berendezési tárgygal. A szobából egy részt az előző lakók farostlemez fallal-ajtóval választottak le. Mari volt otthon, a két gyerek, és két fiatal fiú: Zsuvá rokonai. A csecsemő a szobában aludt egy matracon. A fiúk röhögve mutatták, hogy Gerot a „karcerbe” (a leválasztott ablaktalan kamrába) zárták be. Megkérdeztem, szerintük jól érzi-e magát ott. Megint röhögve azt válaszolták, hogy szeret ott lenni. Látszott, hogy nincs náluk helye a gyereknek, bár Mari az erre vonatkozó kérdésemet azzal intézte el, hogy most már velük marad. Később jöttem rá, hogy valószínűleg csak azért hozták el magukhoz Gerot, hogy fel tudják mutatni nekem, és más „hivatalos embereknek” a két gyereket: csak nem akarják „kipakolni” (kilakoltatni) őket, hová menjenek velük? Mari abban a hiszemben volt, hogy én a „tanácstól” jöttem, és közben tudok járni az érdekében. Elmondtam, hogy ez nincs így; viszont csak akkor lakoltathatnak ki valakit, ha előtte írásbeli határozatot hoztak. Amikor kiderült, hogy nem vagyok hatósági ember, Mari elkezdett magától mesélni, a fiúk meg kontráztak. Igenis, ők eddig zsebelésből éltek, és még most is arra kényszerülnek. Veszélyesedé nem fogják sokáig csinálni, csak egy kis tőkének kell összegyűlnie, hogy elkezdhessenek régiségkereskedéssel foglalkozni. Zsuvá rokonai majd betanítják őket. Aztán hazaérkezett a csecsemő apja; felesége rátámadt: „csak ezt hoztad?” Valami gyerekuha meg egy kvarcóra volt nála.

Legközelebb Gerot megint Icáéknál láttam. Úgy tűnt, Ica már nem annyira lelkes a gyerekekkel kapcsolatban, aki az anyjának nem is kell igazán, de hivatalosan másra bízni sem akarja.

November elején kétségbeesve keresett Karcsi és Ica: most aztán nagy baj van! Gerot elvitték az anyjához, úgy beszéltek meg, néhány napot nála lesz a kisfiú. Amikor Tojás, a fiúk érte ment, nem talált senkit a lakásban. Végül megtudták, hogy intézetben van a gyerek (Zsuvá rokona vitte oda), de nyomozniuk kellett utána, hogy megtudják: a Kmetty utcai csecsemőotthonba került. Odamentek, a gyereket nem láthatták, de a felvételi irodán elmondták nekik, hogy egy nő hozta be a kisfiút azzal, hogy az anyja négy nappal azelőtt az

udvaron hagyta, és eltűnt. A gyerek koszos, éhes, hiányosan öltözött volt. Karcsiék arra kértek, segítsék nekik visszaszerezni őt. Nagyon zaklatottak voltak, és azonnali cselekvést vártak tőlem.

Együtt próbáltunk utánajárni a dolgoknak, mert elképesztőnek találtam a történetet. De a bonyodalmak még csak ezután kezdődtek. A csecsemőotthonban nekem sem voltak hajlandóak elárulni, hol a gyerek, csak annyit, hogy a beutaló határozatot a rendőrség írta,, de azt sem mutatták meg. Elmentünk a rendőrségre, hátha tudnak valami bővebbet mondani. Ott végül szereztünk egy példányt a Fővárosi GYIVI vezetőjének címzett iratból, amely szerint „A 20/1969. évi Korm.sz. r. 4. par. alapján ideiglenes hatállyal állami gondozásba utalom gy. k.” X.Y.-t. (Mindezzel csak annyi a probléma, hogy az „állami gondozás” fogalom hivatalosan már nem létezik, és a hivatkozott jogszabályt akkor már több éve felváltotta az 51/1986. MT. rendelet, valamint hogy a „gyermekkorú” büntetőjogi fogalom; a családjogban a 0-18 évesekre a „kiskorú” kifejezést használják. Persze mindez csak részletkérdés, mert a rendőrségnek az új jogszabály szerint is joga van ideiglenesen intézetbe utalni kiskorúakat, de azt azért mutatja, hogy a rendőrkapitányság vezetője szemrebbenés nélkül aláír egy nem létező jogszabályra hivatkozó határozatot.)

A megszerzett másolatból is csak annyi derült ki, hogy a csecsemőotthon egyik védőnője vette át a határozatot.

Ezután következett a gyámhatóság. A rendőrség a B. kerületi gyámhatóságot értesítette, mivel ebből a kerületből vitték be a csecsemőotthonba Gerot, noha ismerték a gyerek állandó bejelentett lakcímét, amely a C. kerületben volt: tehát az ottani gyámhatóság az illetékes, hiába nem lakott ott már régóta a valóságban sem az édesanya, sem a gyerek (újabb hiba a rendőrség részéről). Amikor a C. kerületben érdeklődtem, ott „természetesen” nem tudtak Geroról. A B. kerületben azt mondták, mivel a kiskorú lakcíme nem a kerületben van, nem foglalkoznak az ügygel (még olyan szinten sem, hogy a társ-gyámhatóságot értesítsék). Így aztán Karcsiékkal együtt elmentünk a C. kerületbe, és megmutattuk a rendőrség által hozott határozatot. Az illetékes ügyintéző először nem értette, kik ezek az emberek, és mit is szeretnének. Nem szülők, nem rokonok, hogyan kerültek kapcsolatba a gyerekekkel? Miért szeretnék kihozni az intézetből, nevelőszülők voltak? Közben én már (máshol) informálisan tájékozódtam, hogyan lehetne a legkönnyebben elérni azt, hogy Gero visszakerüljön azokhoz az emberekhez, akik szemmel láthatóan ragaszkodnak hozzá, ezért közbeszóltam, hogy azt szeretnék, ha mint harmadik személynél náluk helyeznék el a kisfiút. Ehhez ún. „környezettanulmányt” kellett elkészíteni, még hozzá a „harmadik személy” lakásán, ami persze egy másik kerületben volt, tehát a C. kerületi gyámhatóság nem illetékes az ügyben. Tehát felkérték az A. kerületi gyámhatóságot ennek elkészítésére. Közben telt az idő, a kisfiú már 10 napja a csecsemőotthonban volt, de a Kmetty utcában még mindig nem voltak hajlandóak elárulni, hogy pontosan melyikben.

Végül Karcsiéknak – a segítségem nélkül – kitartó kutatás után sikerült ráakadniuk a kisfiúra, akit a Kmetty utcából egy kihelyezett osztályra szállítottak azóta. De még itt sem találkozhattak a gyerekekkel addig, amíg nem telefonáltam és egy rövid levelet nem írtam a csecsemőotthonba. (Ezután is kizárólag csak üvegen keresztül láthatták, és ajándékot vihettek neki. Itt jegyzem meg, hogy Karcsi és Ica mindketten kifejezetten sötét bőrűek, fekete hajúak, arcvonásaik is cigányosak, míg Gero világos bőrű, szőkésbarna, nem feltétlenül gondolná az ember, hogy cigány szülőktől származik. „Gyanút” csak vezetékneve ébreszt.)

Végre elkészült a környezettanulmány (amely pozitív beállításban mutatta be a „nevelőszülőket” – akik erre az alkalomra egy rácsos gyerekágyat is beszereztek –, attól eltekintve, hogy az „önkéntes beköltözők” megfogalmazás szerepelt benne), de még tíz

nappal elkészülte után sem érkezett meg a C. kerületbe. Közben a körzeti gyermekorvosi védőnővel is írtak egy támogató környezettanulmányt, és én is írtam egy kedvező véleményt. Végül kénytelen voltam a postás szerepét eljátszva személyesen átvinni a gyámhatóság által készített környezettanulmányt egyik kerületből a másikba, mert a szolgálati úton elküldött példány valamelyik hivatal útvesztőiben bolyongott. Ezután még négy napra volt szükség, hogy az édesanyát is „nyilatkoztassák” arról, hogy beleegyeznek Gero ideiglenes elhelyezésébe Karcsiéknál. Tehát Karcsit gyámul rendelték ki, és a határozat szerint a gyámhatóság egyidejűleg pert indított a gyermekelhelyezés és a gyermektartásdíj megállapításának ügyében (valójában – mint később kiderült – csak az előbbi ügyben adtak be keresetet).

A határozattal a kezükben Ica és Karcsi nagyon boldogok voltak; négy héttel(!) a rendőrségi, kissé anakronisztikus beutalás után végre hazavihették a kisfiút. Úgy látszott, mindenki elégedett a kialakult helyzettel: az édesanya, a gyám, a gyerek, és a hivatalok is. És én vajon elégedett lehettem-e a segítségemmel előállított helyzettel? A környezettanulmányok szinte idilli állapotot mutattak, holott én tudtam, hogy attól távol állunk. A családnak mindennapos anyagi gondjai voltak, ráadásul Gero után még mindig nem kaptak családi pótlékot. (Bár a gyámhatóság, a gyámkiirendelő határozat szerint, értesítette a Társadalombiztosítási Igazgatóságot; csak később derült ki, hogy ez nem elég, az igénylőnek saját kérelmet kell benyújtania. A Társadalombiztosítás ismét csak nem értett semmit a kusza viszonyokból, ezért célszerűnek láttam az idővesztés csökkentése végett személyesen eljárni Cegléden–mivel a fővárosiak ügyeit intéző családi pótlék osztály ott működik.) A szülők saját, kamaszodó gyerekeivel sokasodni kezdtek a gondok az iskolába nem járás, illetve a kriminalizálódás miatt (és itt azt kell mondanom, hogy a mindenféle szociális probléma gyűjtőhelyeként szolgáló kisegítő iskola jócskán hozzájárult a gyerekek kriminális szocializációjához – nem elsősorban a tanárok, hanem inkább a kortárscsoport „válogatott” összetétele miatt). Azután a család lakáshelyzete továbbra is bizonytalan volt–nem dőlt el, vajon kilakoltatják-e őket vagy sem. (Ez utóbbi végül happy end-del végződött: ötüik számára kiutalták a teljesen komfort nélküli, kb. 30 m²-es lakást...)

A gyám és családja, akik továbbra is szeretettel vették körül az új családtagot, kezdték véglegesnek tekinteni a helyzetet. (Ica saját szüleivel és testvéreivel is összeütközésbe került emiatt.) Én figyelmeztettem őket, hogy a gyermek-elhelyezési per még hátra van. (Felperes: C. ker-i. Önkormányzat Polgármesteri Hivatala, alperes: az édesanya, tanúk: Karcsi és Ica.) Több mint fél év múlva tüzték ki az első tárgyalást, amelyen az édesanya nem jelent meg. Kósza hírekből Karcsi úgy értesült, hogy Marinak újabb élettársa van, második gyerekét Zsuzsa szülei nevelik, és azért nem jelenik meg a tárgyaláson, mert újabb bűncselekmények miatt megint keresi a rendőrség.

Újabb két és fél hónap múltán lehetett megtartani a tárgyalást, ahol Mari már elítéltként vett részt. A tárgyalás a felek egyezségével ért véget, mely szerint Gerot Karcsi gondozásában és nevelésében helyezik el, és fellebbezési jogukról lemondanak. A tárgyaláson megjelentek Mari rokonai is (akiket az asszony a börtönből értesített – és akiket a kisfiú addig nem is látott), és a végzés kihirdetése után a folyosón kitépték a sivalkodó gyereket Mari kezéből, és hazavitték magukkal Sz-be. Újabb elképesztő fordulat.

Ekkor azonban már nem dolgoztam a SZETÁ-nál, és az ezután történekről csak utólag értesültem, amikor egy évvel a gyermek-elhelyezési tárgyalás után (immár szociális munkásszociálpolitikus egyetemi hallgatóként) az A. kerületi Nevelési Tanácsadó családgondozója lettem.

A hivatalos gépezet a tárgyalás után forgott tovább, mintha mi sem történt volna. Illetve itt is történt valami zavar, mert a bíróság megküldte végzését az illetékes A. kerületi

gyámhatóságnak, de végül is a C. kerületi rendelte ki gyámul Karcsit. Leltárt vettek fel a kiskorú vagyonáról, „jogi kioktatásban” részesítették a gyámot, miközben nem tudta senki, hogy valójában hol van a gyerek. Ica a tárgyalás másnapján bejelentést tett a rendőrségen a gyerek eltűnéséről, ahol elrendelték Gero körözését. Közben a gyámszülők megtudták a kisfiú nagyszüleinek pontos nevét és címét. Az A. kerületi gyámhatóság az Sz-i Rendőrkapitányság által karhatalmat rendelt el, de mindhiába. A rendőrök nagyon bizonytalanul viselkedtek, Karcsi elmondása szerint úgy csináltak, mintha szándékosan nem is akarnák megtalálni a gyereket.

Karcsi nem tudta, mit tegyen, végül a Fővárosi Főügyészséghez fordult, de konkrét segítséget itt sem kapott, viszont felhívták a figyelmét arra, hogy nem kérheti a gyermeket nála elhelyező határozat végrehajtását Gero nagyszüleivel szemben, akik a kisfiút jogellenesen maguknál tartják, mert ők a gyermek-elhelyezési perben félként nem vettek részt! Tehát csak annyi lehetősége van, hogy ő indít polgári pert ellenük. Erről a bíróságon lebeszéltek(!). Közben a rendőrség vádemelési javaslatot tett a bíróságnál, így az anyai nagypapa ellen kiskorú elhelyezésének megváltoztatása ügyében büntetőper indult. Ennek eredményeképpen a férfit szóban figyelmeztették.

Mindezekről tehát már csak utólag értesültem, új munkahelyemen. A hivatalosan még mindig gyámszülőnek minősülő Karcsi mutatott egy fényképet, amit Gero nagyszüleitől kapott egy barátságos hangú levél kíséretében, amelyben megköszönik segítségét a gyerek nevelésében, és kéri, lássa be, Gero mégiscsak hozzájuk tartozik. A képen a kisfiú látható a negyedik születésnapján rendezett ünnepségen – öltönyben, egy hatalmas tortával, és az esemény gazdagságát jelképezendő, pezsgős- és sörösüvegek között. De Ica és Karcsi még nem tudták megemészteni a történeteket. Tényleg megszerették Gerot, és valóban rengeteget is tettek érte. Még most is abban reménykedtek, hogy egyszer majd visszakerülhet hozzájuk a gyerek.

Elgondolkodtam azon, hogy mi a gyerek érdeke. Valóban, miért ne élhetne egy gyerek a vér szerinti családjában; ha az édesanyja nem képes felnevelni, akkor a nagyszülőknél. Ki garantálja, hogy a gyámszülők családja jobban felkészíti az életre, mint a saját nagyszüleié, ahol már egy éve él; ki tudja, mennyi és milyen emléke van gyámszüleiről? Beszélgettem Karcsiékkal ezekről a dolgokról. Ők is ambivalensek voltak, de presztízskérdést csináltak az ügyből: nem lehet, hogy azok kerüljenek ki erkölcsi győztesként a történetből, akik sorozatosan törvénytelenégeket követnek el („gyermekrablás”; Mari, és szerintük egész családjának bűnöző életmódja).

A pereskedésnek még nem volt vége. Mint kiderült, az édesanya már hat nappal az emlékezetes tárgyalás után keresetet adott be a C. kerületi bírósághoz (a börtönből, valószínűleg ügyvédje segítségével) Karcsi, mint alperes ellen gyermekelhelyezés megváltoztatása tárgyában. Azt kérte, hogy az ő édesapjánál helyezték el kisfiát. A C. kerületi bíróság több mint 6 hónap múlva tette át, saját illetékességének hiányát megállapítva, a keresetlevelet az A. kerületi bírósághoz. Ezután még több mint másfél évet kellett arra várni, hogy valóban kitűzzék a tárgyalást (ezután egyszer el is halasztották). Az alperes (Karcsi) csak a keresetlevél egy részét kapta meg. Mint családgondozó, telefonon érdeklődtem. Csak az ügy előadójával tudtam beszélni, de az kiderült, hogy egyáltalán nem érti, ki az alperes, és ki a felperes. Az ún. alapügy – a két évvel korábbi, a gyámhatóság által indított per – keresetleveléről gondolta azt, hogy az a jelenlegi per keresetlevele. Azt mondta, az nem lényeges, hogy az alperes megkapta-e a keresetlevelet, vagy nem, csak az a fontos, hogy a felek megjelenjenek a tárgyaláson. (Úgy gondolom, azért az nem mindegy,

hogyan valaki megtudhatja-e a tárgyalást megelőzően, mivel kapcsolatban is idézték be alperesként!)

A kitűzött tárgyalás, amelyre én is elkísértem a gyámszülőket, majdnem elmaradt. Előtte a bírónő kijött a tárgyalóteremből, és érdeklődött, hogy a felperes itt van-e már. Ha nem érkezik még, akkor a tárgyalást elnapolják, „mert nem volt teljesen szabályos az idézése”. De Mari és családja megérkezett. Csak a felperest (Marit), az alperest (Karcsit), és a felperes tanúját (Mari apját!) engedte be a bírónő a tárgyalóterembe. (Az alperes–a „megtámadott” – részére nem tartotta szükségesnek tanút megidézni. Persze Karcsi, ha pénze lett volna, ügyvédet fogadhatott volna...) A két fél esélyei ettől eltekintve is erősen eltértek. Mari és édesapja jólöltözött, magabiztos fellépésű emberek, ismerősek a tárgyalóterem világában. Karcsi a hétköznapi ruhájában jött, jóval fiatalabbnak tűnik a koránál, akár kamasz fiúnak is nézhetné az ember, büntetlen előéletű, tehát nem ismeri a jogi, bírói nyelvezetet. Mari apja nyugdíjas, összkomfortos lakótelepi lakása van. Karcsi még mindig „munkanélküli”, jövedelemként csak a jövedelempótló támogatást tudta igazolni, és komfort nélküli szobakonyhás lakásban lakik. Mivel én nem lehettem bent a tárgyaláson, csak Karcsi elmesélése alapján tudom leírni, mi történt. Őt, az alperest tulajdonképpen nem engedte önállóan szólni a bírónő, csak kérdésekre válaszolhatott. A felperes és tanúja néhány részletkérdésben (például, hogy jár-e óvodába a gyerek), még ellentmondásba is kerültek egymással. A bíróság – ahogyan az várható volt – végül helyben hagyta a status quo-t, és Mari apjánál helyezte el Gerot. Noha a bíróság csak akkor tudta volna az addiginál is jobban összekuszálni a helyzetet, ha netán ismét Karcsinál helyezte el a gyereket, mégis furcsa érzéseim maradtak a döntést illetően, főleg azért, mert a dolog végkicsengése az maradt, mintha a gyámszülők valamilyen megvetendő tettet követtek volna el a becsületes édesanyával és családjával szemben.

Bár a történet meglehetősen bonyolult, remélem sikerült érthetően elmesélnem. Néhány általánosítható következtetést szeretnék levonni az esettel kapcsolatban.

A legfontosabb szerintem, hogy a hivatalos szervek, akár a gyámhatóságok, akár a rendőrség(ek), akár a bíróság(ok) stb. egyszerűen tárgyként, aktaként kezelték mindvégig az ügyet. Egyikük számára sem az volt a lényeg, hogy megértsék, valójában milyen indítékok, motivációk vezérlik az egyes feleket; nem próbáltak valóban utánajárni annak, hogy vajon milyen megoldás lenne a legkedvezőbb a gyerek számára, hanem a legegyszerűbb jogi megoldást igyekeztek megtalálni. Még a gyámhatóságok részére is (amelyeknek elvileg a legtöbb lehetőségük van arra, hogy az egyes felekkel személyesen találkozzanak) csak „fantomként” létezett a gyerek, aki körül minden forgott: a döntéseket hozó előadók egyetlen egyszer sem találkoztak Geroval – és nem is kötelezte erre őket semmi. Megengedhetetlenül hosszú idő telt el a bírósági keresetek beadása és a tárgyalások között, de a gyámhatóságok ügyintézése is elképesztően lassú. Mintha nem emberi sorsokról, életekről lenne szó.

A teljes folyamat egyik döntési helyzetben és kényszerben lévő szereplőjének – gyámhatóság, rendőrség, bíróság – sem voltak segítségére olyan intézmények (akár személyek, akár szervezetek), amelyeknek az lett volna a feladata, hogy az egyes felek (a gyerek, a vér szerinti szülő, a gyámszülő) lehetőségeit, kívánságait, érdekeit, történetét külön-külön elemezve a döntést segíthették volna.

Nem volt olyan szociális segítő intézmény sem, amely a történetben szereplő egyes „kliensekkel” külön-külön állt volna kapcsolatban.

Nincsen olyan intézmény sem, amely köteles volna koordinálni egy ehhez hasonló esetben az események szálait. (Legkevesbé a szociális munkás/családgondozó ez-szerűségének érezheti magát, ha a hivatalok nem tekintik illetéktelennek.) Minden

intézkedés esetlegesnek tűnik, hosszú távú koncepciója a gyerek sorsával kapcsolatban egyik hivatalos szervnek sincs. Még egyszer ugyanarról, más nézőpontból: az, hogy legyen egy koordinátor, szintén alapkérdés, és nem mond ellent annak, hogy az egyes feleknek külön-külön segítő álljon rendelkezésére. De véleményem szerint nem szerencsés, ha a koordináló személy egyúttal személyes segítő is.

Már több mint két éves volt Gero, amikor a gyermekvédelem problémaként kezdte érezni a helyzetét—emlékeztetek rá, hogy erre is csak azért került sor, mert az a bizonyos rokon egyszerűen bevitte a csecsemőotthonba. Pedig már az anyakönyvezéskor is csak képzelt apát tudtak bejegyezni; pedig a kisfiút sokszor vitték kórházba. Nem tudom, ezen alkalmakkor gondolkodott-e valaki azon, hogy vajon képes lesz-e az egyedülálló anya megfelelően gondozni a csecsemőt, vagy milyen segítségre lenne szüksége ahhoz, hogy képessé váljon erre? Próbálta-e valaki a kapcsolatot felvenni az anya szüleivel, rokonaival?

Hogyan alakulna Gero sorsa, ha csecsemőotthonba kerül? Nevelőszülőkhöz kerülne, örökbe fogadnák, vagy 18 éves koráig intézetek lakója lenne? Egyetemet végezne? Hajléktalanná válna?

Hogyan élne Karcsi családjában? Elvégezné-e a kiegészítő iskolát, vagy csak a negyedik osztályig jutna? Tizenkét éves korában rászokna-e a szipura, és zsebes haverjai lennének-e? (Karcsi saját gyerekeinek példája ezt mutatja.)

És a vér szerinti családjában, ahol valójában él, törvényszerű-e, hogy bűnözővé váljak? (Édesanyja, Mari életútja ezt valószínűsíti.)

Saját szerepemet végiggondolva: Ica és Karcsi mellett állva, bizonyos mértékben a gyámhatóságok és a csecsemőotthon ellenében, a második verzió valóra válását segítettem. Hasznos volt-e beavatkozásom Gero számára, vagy jobban járt volna akkor, ha arra próbálom rábeszélni Icát, hogy vigye csecsemőotthonba a gyereket? Illetve amikor oda bekerült, azt kellett volna szorgalmaznom, hogy ott is maradjon? Ami végül a valóságban történt, az bizonyára meglehetősen nagy megrázkódtatást okozott Gero számára. Borzalmas csecsemőkori után viszonylag nyugodt körülmények közé került egy rövid időre, ahol szerették, majd a csecsemőotthon, ismeretlen emberek, szállítás ide-oda, majd amikor alkalmazkodni kezdett volna,

ismét, minden előkészítés nélkül a korábbi ismerős környezet, majd hirtelen újra teljesen ismeretlen emberek: a „saját” nagyszülei, rokonai.

*

Mit tehet a képzett szociális munkás hasonló helyzetekben? Közreműködhet-e abban, hogy gyerekeket érzelmileg elkötelezett, ámbár biztosan hátrányos szociokulturális miliót jelentő családokba helyezzenek? (Lévén „megbízója” az illető család, legyen az vér szerinti, vagy gyámcsalád.) Joga van-e az ilyen családnak ahhoz, hogy segítséget kapjon egy gyerek „megszerzéséhez”? Elképzelhető-e olyan támogató program, amely kompenzálni képes ezeket a hátrányokat? Itt nem arról van szó, hogy az a család, ahová a gyerek kerülne, cigány, hanem arról, hogy képes-e olyan háttérrel nyújtani a számára, amely nem juttatja őt nagy valószínűséggel a perifériára?

Utóhang

Ica felszólítást kapott az Országos Egészségbiztosítási Pénztártól, hogy az első tárgyalás napja (amikor Gerot a nagyszülei erőszakkal magukkal vitték) óta eltelt időszakra folyósított családi pótlékot jogtalanul vette fel, ezért fizesse azt vissza (kb. 90.000 Ft). Miután egy összegben nem tudta visszafizetni, a két saját gyereke után folyósított családi pótlék 50%-át levonják. Annak idején, a gyámhatóságon azt mondták neki, hogy mivel élettársa a gyám, ezért a családi pótlék törvényesen jár neki. Erre, és a rendkívüli történetre hivatkozva, mint családgondozó, levélben kértem a Családi Pótlék Osztályt, hogy méltányosságból tekintsen el a visszafizetéstől. Telefonon többször érdeklődtem az ügyben, ennek ellenére a mai napig nem kaptam hivatalos írásbeli választ, és még mindig levonják a családi pótlék 50%-át.

Marit azóta ismét jogerősen elítélték, másik kisfiát Zsuva szülei nevelik.